

Mahmud Esad Erkaya, *Hadis Kaynaklı Tasavvuf Kavramları*, (Ankara: İlâhiyât Yayınları, 2024), 436 s.

Ömer Faruk YILMAZ*

Öz

Tasavvuf, Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) yaşamını belirli metodolojik yaklaşımlar doğrultusunda hayata aktarmayı amaçlayan ilmî bir disiplindir. Mutasavvıflar, Hz. Peygamber'i "İnsan-ı kâmil" olarak kabul etmiş ve onun sünnetini, hayatlarının her alanına rehber olarak benimsemişlerdir. Sünnet, diğer İslâmî ilimlerde olduğu gibi tasavvufun da temel dayanağı olmuştur. Tasavvufun ana kavramları ve öğretileri, Peygamber Efendimiz'in sünneti doğrultusunda şekillenmiş ve gelişmiştir. Bu durum, tasavvufun öğretilerinin sünnetin ilkelerine dayandığını ve onun ışığında şekillendiğini açıkça ortaya koymaktadır. Bu nedenle tasavvuf kaynaklarında hadislerin önemli bir yer tuttuğu ve bu hadislerin tasavvufî düşüncelerin derinleşmesinde merkezi bir rol oynadığı gözlemlenmektedir. Tasavvufî eğitim ve öğretinin temeli, sünnetin doğru bir şekilde anlaşılması ve uygulanması üzerine inşa edilmiştir. Böylece sünnet, tasavvufun manevî anlayışlarını ve pratiğini şekillendiren başlıca referans kaynağı olmuştur. Buna karşın tasavvufun menşei ve beslenmiş olduğu kaynaklar, zühd döneminden günümüze kadar süregelen bir tartışma konusu da teşkil etmektedir. Bu tartışmalar doğrultusunda tasavvufun savunulması veya tenkit edilmesi amacıyla pek çok eser kaleme alınmış, tasavvufun menşei, özgünlüğü, İslâmî ilimler içerisindeki yeri irdelenmiştir. Tanıtımı yapılan bu eser de tasavvufun kökenlerinin İslâmî kaynaklara dayandığını vurgulamak, tasavvufî kavramların hadislerle temellendirildiği ve bu hadislerin, tasavvuf düşüncesinin şekillendirilmesinde büyük bir rol oynadığını ortaya koymak amacıyla kaleme alınmıştır. Yazar daha önce kaleme aldığı Kur'an Kaynaklı Tasavvuf Kavramları adlı eseriyle bu probleme dikkat çekmiş ve tasavvufî kavramların Kur'an kaynaklı olduğunu ifade etmiştir. İncelenen bu eserde ise tasavvufun menşei, özgünlüğü ve kavramların kaynağını hadisler bağlamında ele almış ve zikredilen problemlere hadisler ışığında cevap vermiştir. Bununla birlikte bazı bölümlerde yine ayetlerden ictibas ve istidlâl edilen kavramlara da yer vermiştir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Sünnet, Hadis, Kavram, Makam

***Doktora Öğrencisi,** Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İslami Araştırmalar Enstitüsü, Ankara/Türkiye

E-mail: omerfrkiymaz.01@gmail.com

ORCID: 0000-0001-7603-0204

ROR: 025y36b60

Makale Türü: Kitap İncelemesi

Geliş Tarihi: 19 Şubat 2025

Kabul Tarihi: 28 Mart 2025

Yayın Tarihi: 30 Haziran 2025

Değerlendirme: Bu makale en az iki hakem tarafından çift taraflı kör hakemlik modeliyle incelendi. Benzerlik taraması yapılarak intihal içermediği teyit edildi.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Etik Bildirim: ahif@ahievran.edu.tr - <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ahilahiyat>

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

dergipark.org.tr/tr/pub/ahilahiyat

Mahmud Esad Erkaya, *Hadis Kaynaklı Tasavvuf Kavramları*, (Ankara: İlâhiyât Yayınları, 2024), 436 s.

Ömer Faruk YILMAZ*

Abstract

Sufism is an Islamic discipline aimed at embodying the life of the Prophet Muhammad (PBUH) by certain methodological approaches. Sufis regard the Prophet Muhammad as al-insān al-kāmil (the Perfect Man) adopting his sunnah as their primary guide in every aspects of life. As with other Islamic sciences the sunnah constitutes a fundamental basis for Sufism. The main concepts and teachings of Sufism have been shaped and developed by the Sunnah of the Prophet Muhammad. This demonstrates that the teachings of Sufism are based on the principles of the Sunnah and have been shaped by it. Therefore, hadith literature occupies an essential position with sufi sources, playing a central role in enriching and deepening Sufi thought. The foundation of Sufi education and instruction has been built upon the correct understanding and implementation of the Sunnah. In this way, the Sunnah has become the main reference shaping the spiritual understanding and practice of Sufism. However, the origin of Sufism and its sources that have been a subject of debate from ascetic period to present day. In the course of these debates, many works have been written to either defend or criticize Sufism, and the origin, originality, and place of Sufism within Islamic sciences have been examined. The work presented here has been written to emphasize that the origins of Sufism are based on Islamic sources, that Sufi concepts are based hadiths, and that these hadiths have played a significant role in shaping Sufi thought. The author has previously addressed this issue in his work titled “Kur’an Kaynaklı Tasavvuf Kavramları” and expressed that Sufi concepts are derived from the Qur’an. In this examined work, he discussed the origin, authenticity and sources of the concepts of Sufism in the context of hadiths, and answered the mentioned problems in the light of hadiths. Additionally, in some sections, concepts derived from Qur’anic verses are also referenced and inferred.

Keywords: Sufism, Sunnah, Hadith, Concept, Station

PhD Student, Ankara Social Sciences University, Institute of Islamic Studies, Ankara/Türkiye

E-mail: omerfrkiymaz.01@gmail.com

ORCID: 0000-0001-7603-0204

ROR: 025y36b60

Article Type: Book Review

Date Received: 19 February 2025

Date Accepted: 28 March 2025

Date Published: 30 June 2025

Review: This article has been reviewed by at least two reviewers using a double blind peer review model. A similarity check was performed to confirm that it was free of plagiarism.

Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while conducting and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Complaints: ahif@ahievran.edu.tr
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ahiilahiyat>

Conflicts of Interest The author(s) has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author(s) acknowledge that they received no external funding to support this research.

Copyright & License Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

dergipark.org.tr/en/pub/ahiilahiyat

Citation: Yılmaz, Ömer Faruk. “Hadis Kaynaklı Tasavvuf Kavramları”. *Ahi İlahiyat Dergisi*, 4 (June 2025), 63-69.

Giriş

Tasavvuf ilminin kökeni, ortaya çıkışından itibaren tartışma konusu olmuştur. Bazı ilim adamları tasavvufu, Hristiyanlık ve Yahudilik gibi dinlerle ilişkilendirmiş, bazıları ise Hint, İran ve Mısır gibi eski uygarlıkların kültürel etkileriyle bağdaştırmışlardır. Ayrıca tasavvufun İslâm'a sonradan girdiği, Kur'ân ve sünnette doğrudan bir yeri olmadığı, bu yüzden bid'at olarak değerlendirilebileceği yönünde de çeşitli eleştiriler ve itirazlar yapılmıştır. Bu tartışmalar ve eleştiriler doğrultusunda, hicrî ikinci asırdan günümüze kadar birçok tasavvufi eser kaleme alınmıştır. Tasavvufun ait olduğu kültürel ve dini zeminler sorgulanmış ve İslâmî ilimler içerisindeki yeri detaylı bir şekilde incelenmiştir. "Hadis Kaynaklı Tasavvuf Kavramları" adlı eser de Mahmud Esad Erkaya tarafından tasavvufun teşekkül sürecini ortaya koymak ve tasavvuf ilminin diğer İslami ilimler arasındaki konumunu ortaya koymak için telif edilmiştir. Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Tasavvuf Anabilim Dalı öğretim üyesi olarak görev yapan yazarın "Kur'an Kaynaklı Tasavvuf Kavramları", "Tasavvuf ve Hayat", "Hanefî Fakihlerin Zayıf Hadisle Hüküm Verme Gerekçeleri (el-Hidâye Örneği)", "Peygamber Kıssaları" ve "Manevî Eğitim Metodu Olarak Halvet" gibi birçok akademik çalışması bulunmaktadır.

Yazar, daha önce kaleme aldığı "Kur'an Kaynaklı Tasavvuf Kavramları" adlı eserinde tasavvufun İslâmî bir ilim olduğunu ve tasavvufî birçok kavramın ayetlerden iktibas edildiğini kanıtlamıştır. Tanıtımımıza konu olan bu eserde ise hem ayete dayanan hem de hadislerde zikredilen kavramları ele almıştır. Bununla birlikte yalnızca hadislerle istidlâl edilen kavramlara da yer vermiş, zikredilen problemleri hadisler bağlamında açıklamaya ve tasavvufî kavramların menşini tespit etmeye çalışmıştır.

1. Kitabın Amacı ve Konusu

Eser, tasavvufun İslâm'a dayalı bir ilim olduğunu vurgulamak, tasavvufî kavramların hadislerle ilişkilendirildiğini ortaya koymak, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) örnek şahsiyetinin tasavvufun teşekkülündeki etkilerini ve tasavvufun sünnetle sabit olan bir disiplin olduğunu tespit etmek amacıyla kaleme alınmıştır. Bu doğrultuda yazılan eser, rıza, keramet, murakabe, tevekkül vb. birçok tasavvufî konuyu ihtiva etmektedir.

2. Kullanılan Yöntem

Hadis kaynaklı tasavvufî kavramların derinlemesine irdelendiği bu eserde, toplamda 70 farklı kavram üzerinde detaylı bir inceleme yapılmış ve her bir kavramın anlamı, kökeni, farklı yorumları ve İslam düşüncesindeki yeri kapsamlı bir analiz yöntemiyle ele alınmıştır. Bu doğrultuda her bir bölümün başında, ilgili konuyu en iyi şekilde açıklayan ve bu konuya ışık tutan serlevha hadislerle yer verilmiştir. Ardından, kavramın tanımı yapılmış, hem lügat anlamı hem de ıstilahî anlamı detaylı bir şekilde aktarılmıştır. Bunun yanında, mutasavvıfların söz konusu kavramla ilgili yaptıkları yorumlar ve açıklamalar da metne dâhil edilmiştir. Eğer mevcutsa konuyla ilgili olan bazı ayetler de aktarılmıştır. Eser giriş, gelişme ve sonuç bölümleri mantığıyla tasarlanmış ve her bölümdaki ayetler, hadisler ve tasavvufî yorumlar, metnin doğal akışına uygun bir biçimde ve belirli bir sıraya tabi olmaksızın sunulmuştur.

Metinler yaklaşık olarak iki bin kelimededen oluşmuş ve konular son derece kapsamlı bir şekilde işlenmiştir. Kavramların açıklanmasında, öncelikle tasavvuf klasikleri ve imkânlar dâhilinde ulaşılabilen hadisler, sade ve anlaşılır bir dil ile okuyucuya sunulmuştur. Bu şekilde, her kavramın tasavvufî perspektiften doğru bir biçimde anlaşılması sağlanmıştır.

3. Kaynak Kullanımı

Çalışma, *el-Lüma'*, *et-Taarruf*, *Kütü'l-kulûb*, *er-Risâle* ve *İhyâu ulûmi'd-dîn* gibi tasavvuf ilminin temel kaynaklarına başvurularak hazırlanmıştır. Bu eserler, tarikatların teşekkülünden önceki döneme ait tasavvuf düşüncesini yansıtmaları ve kavramsal açıklamalarında genellikle Kur'ân ayetleri ile hadisleri delil olarak kullanmaları nedeniyle tercih edilmiştir. Söz konusu eserler, tasavvufî terimlerin anlamlarını açıklamak ve bunların İslâmî kaynaklarla olan bağlarını ortaya koymak bakımından önemli birer başvuru kaynağı teşkil etmektedir.

Hadisler açısından ise *Kütüb-i Sitte* ve Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned*'i gibi güvenilir hadis kaynaklarına başvurmuştur. Bu hadisler, tasavvufî kavramların doğru bir biçimde anlaşılabilmesi için önemli referans noktaları oluşturmuş ve kavramların anlam derinliklerinin daha iyi kavranmasına katkı sağlamıştır.

4. İçerik Analizi

Yazar bu çalışmada tarikatlar öncesi kullanılan tasavvuf kavramlarını ele almıştır. Tarikatların teşekkülünden sonra ise tasavvufî kavramların sayısının gün geçtikçe arttığı ve muhtevalarında da bazı değişikliklerin meydana geldiği göz önünde bulundurularak bu metodu benimsemiştir.

Eser, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında çalışmanın konusu, amacı, önemi, yöntemi, kullanılan kaynaklar, kapsam ve sınırlılıkları zikredilmiştir. Ayrıca bu bölümde İslâm'da sünnet ve hadisin önemine vurgu yapılmış ve hadislerin İslâm'daki konumu, hadisin Müslümanların hayatındaki rolü, hadislerin tasavvufla ilişkisi gibi konulara da yer verilmiştir.

"Mânevî Eğitime Dair Kavramlar" adlı birinci bölümde manevî eğitim ile ilgili temel kavramlar hadisler ışığında ele alınmıştır. Burada öncelikle kalbin mahiyeti, işlevleri ve tasavvufî eğitimdeki rolü incelenmiş; ardından kalp aracılığıyla elde edilen ilahî bilgiye işaret eden mârifet ve bu ilahî bilginin kazanılması için gösterilen çaba ve mücadeleyi anlatan mücâhede kavramları üzerinde durulmuştur. Devamında manevî eğitim sürecinde uygulanan temel yöntemlerden zikir, uhuvvet, sohbet, râbita ve sefer gibi kavramlar irdelenmiş, inzivaya çekilme süreci ise uzlet, i'tikâf ve halvet kavramları ekseninde işlenmiştir. Bölümün sonunda ise namaz, oruç, zekât, hac, kurban ve dua gibi ibadetlerin içsel boyutları, hikmetleri ve tasavvufî eğitimdeki önemi üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde bunların dışında samt, sefer, telvîn gibi 16 kavram daha incelenmiş ve burada toplam 32 tasavvufî kavram ele alınmıştır.

"Haller ve Makamlar" adlı ikinci bölümde ise tasavvuf klasiklerinde hadislerle delillendirilerek aktarılan hal ve makamlar üzerinde durulmuştur. Yazar bu bölüme seyrüsülûk yolculuğunun ilk merhalesi olan tevbe ile başlamış ve daha sonra tasavvufî makamları, klasik kaynaklardaki sıralamaya riayet ederek rıza kavramına varıncaya kadar işlemiştir. Bazı kavramları benzer hadislerle yapılan istidlâller nedeniyle aynı başlık altında değerlendirmiş, bazı kavramları da müstakil başlıklar altında zikretmeden yalnızca metin içinde işaret etmekle yetinmiştir. Böylece ikinci bölümde toplam 38 tasavvufî kavram ele alınmıştır.

Çalışma, tasavvuf ehli tarafından kullanılan ve hadislerle ilişkilendirilen tasavvufî kavramları, ilgili hadisi merkeze alarak daha kapsamlı bir şekilde inceleme amacıyla yapılmıştır. Metin oluşturulurken kavramlarla ilgili hadislerin sıhhat durumları da göz önünde bulundurulmuştur. Hadisleri tespit ederken öncelikli olarak tasavvuf klasiklerinde referans gösterilen rivayetler dikkate alınmış ve bununla birlikte ele alınan kavramla ilgili meşhur hadislere de yer verilmiştir.

Toplamda 70 tasavvufî kavramın ele alındığı bu eserde konuyla ilgili hadislerin yanı sıra ayetler ve mutasavvıfların sözlerine de yer verilmiştir. Her bölümün başında öncelikle o konuyu en iyi şekilde ifade eden serlevha hadisler zikredilmiş, ardından kavramın tanımı, lügat ve ıstılah anlamları, mutasavvıfların yorumları ve varsa konuyla ilgili bazı ayetler aktarılmıştır. Giriş, gelişme ve sonuç mantığı ile kurgulanan metinde ayetler, hadisler ve tasavvufî yorumlar belirli bir sıraya bağlı kalmaksızın, metnin doğal akışına uygun bir şekilde düzenlenmiştir. Metinler yaklaşık iki bin kelimedenden oluşturulmuş, konular çok kapsamlı bir şekilde işlenmiş, kavramla ilgili öncelikle tasavvuf klasikleri olmak üzere imkânlar dâhilinde ulaşılan bütün hadisler sade ve anlaşılır bir dil ile sunulmuştur.

Eserin değerlendirme bölümünde çalışma sonucunda elde edilen sayısal veriler detaylı bir şekilde aktarılmıştır. Buna göre birinci bölümde 19 kavram müstakil olarak ele alınırken 13 kavram metin içerisinde zikredilmiş ve toplam 32 kavram hadislere dayalı olarak değerlendirilmiştir. İkinci bölümde ise 28 kavram müstakil olarak incelenirken 10 kavrama metin içerisinde işaret edilmiş ve bu bölümde toplam 38 kavramın hadis kaynaklı olduğu tespit edilmiştir. Ardından yazar, tasavvuf klasiklerinde zikredilen kavramların kaç tanesinin hem ayet hem de hadis, kaç tanesinin yalnızca hadis kaynaklı olduğunu sayılarla belirtmiş ve yüzdelik oranlarını ifade etmiştir.

Yazarın ele aldığı kavramların Kur'ân ve hadisle istidlâl edilmesi, tasavvuf klasiklerindeki Kur'ân ve sünnet bütünlüğünü gözler önüne sermektedir. Yazar, birinci ve ikinci bölümdeki toplam 70 kavramın hadis kaynaklı olduğunu tespit etmiş ve böylece tasavvuftaki manevî eğitimin ve bu eğitim sonucunda elde edilen ihlâs, sabır, fakr, îsâr, rıza vb. pek çok makam ve hallerin sünnet temelli olduğunu vurgulamıştır. Bununla birlikte tasavvufun menşeyinin, iddia edildiği gibi Hristiyanlık, Yahudilik gibi dinlerden veya İran, Hint ve Mısır gibi kültürlerden değil, tamamen İslâm'ın özünden beslendiğini delilleriyle birlikte kanıtlamıştır.

5. Dil ve Üslup İncelemesi

Eser, anlaşılır bir akademik üslupla kaleme alınmış olup yalnızca akademisyenlere hitap etmeyi amaçlamamaktadır. Yazar, kitabın geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmasını göz önünde bulundurmuş ve bu bağlamda eserin dilini, toplumun her kesiminden insanın anlayabileceği şekilde sade ve açık tutmuştur. Metin, akademik derinliği ve entelektüel seviyesinin yanı sıra karmaşık terimler ve ifadelerden kaçınılarak herkesin rahatlıkla kavrayabileceği bir dil kullanılarak yazılmıştır.

Sonuç

Tasavvufun öğretileri, Kur'ân ve sünnetten beslenmiş olup hadisler tasavvufî düşüncelerin derinleşmesinde merkezi bir rol oynamıştır. Tasavvufî eğitim, sünnetin doğru anlaşılması ve uygulanması üzerine temellendirilmiştir. Mahmud Esad Erkaya tarafından kaleme alınan bu

çalışma, tasavvufun sünnetle olan ilişkisini ortaya koymayı amaçlamakta olup aynı zamanda tasavvufa yöneltilen eleştirilere de hadisler ışığında yanıtlar sunmaktadır. Eser, tasavvuf alanına ilgi duyan ve bu alandaki kavramları doğru kaynaklarla derinlemesine öğrenmek isteyen herkes için değerli bir başvuru kaynağıdır. Ayrıca hem kapsamı hem de kaynaklara dayalı yaklaşımıyla alandaki bilgi birikimini zenginleştirmeyi hedefleyen araştırmacılar ve öğrenciler için önemli bir eser olma özelliği taşımaktadır. Tasavvuf alanında önemli bir boşluğu dolduran bu kıymetli eseri literatüre kazandıran Mahmud Esad Erkaya'ya ve İlâhiyât Yayınları'na teşekkür ederiz.

Kaynakça

Erkaya, Mahmud Esad. *Hadis Kaynaklı Tasavvuf Kavramları*. Ankara: İlâhiyât Yayınları, 2024.